

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Олена Угарова

КИЇВСЬКІ РАПСОДІЇ

До збірки віршів, поем і перекладів Олександра Астаф'єва «На київським столі»* увійшли твори 1981-1986 років. Йдеться про київський період у житті автора, його переїзд у 1981 році зі Львова до Києва, журналістську діяльність у республіканській пресі і навчання в аспірантурі (1982-1985), аж до часу скерування поета на працю до Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя (тепер - Ніжинського університету).

У передмові до книги О.Астаф'єв зазначає: «Після книги «Зблизка і на відстані» (1996, 1999) пропонується збірка подає найповніше уявлення про мою поетичну творчість 1981-1986 років. Деякі вірші із книги «На київським столі» були включені до збірки «Заручини» (1988), яка являла собою понижену радянською цензурою дифузію окремих творів львівського та київського періодів... Збірка моя пролежала у шухляді понад двадцять років. За цих двадцять років багато чого змінилося. По-перше, пішли з життя близькі мої друзі, думка яких для мене багато важила і які відчутно вплинули на мене. Це поет Григорій Чубай зі Львова, із ним мене тісно єднали три роки мого львівського життя. До цього сумного мартирологу додаю імена журналіста Богдана Барткова, поета Бориса Демкова, мистецтвознавця й історика Ігоря Герету, - всі вони з Тернополя і їм я багато чим завдячую. Відійшов у кращі світи Володимир Забаштанський, який завжди цікавився моєю творчістю, а з 70-х років очолював у Києві літературну студію «Кобза». Деяких вихованців цієї студії вже також немає - Галини Забазної, Клавдії Білич, Івана Царинного, Івана Козаченка, Віктора Шакули і серед них дуже близького мені Петра Короля. По-друге, за цих двадцять років змінився я сам, і задекларований у збірці настрій «всезагальної скорботи світу», невписаності людини у соціум не відповідає нинішньому стану моєї душі. Та я вважав за потрібне зберегти первозданність цього настрою.... Вона певною мірою передає драматизм тодішньої епохи і трагедію «розірваності», відчуженості від землі мого покоління (див. моє інтерв'ю у газеті «Українська мова та література», 2002, ч.33) та інші мотиви... Певною мірою заохочує мене видати цю книгу висока оцінка моїх поезій і перекладів С.Крижанівським, В.Забаштанським, І.Дзюбою, І.Качуровським, Р.Кухарем, П.Сердюком, В.Кузьменком та іншими» (с.3-4).

Книга «На київським столі» вигідно відрізняється від попередніх збірок ідейно-художніми масштабами і складністю завдань, які ставить перед собою автор. Він відмовляється від прямолінійних, декларативних способів естетичного освоєння дійсності, а покладається на художню умовність - такий спосіб створення картин і образів, коли фантазія поета, не полишаючи об'єкта зображення, якомога далі відходить

* Олександр Астаф'єв. *На київським столі. Вірші, поеми, переклади.* - Київ: Самсон, 2005. - 282 с.

від нього, щоб подивитись на нього збоку, знайти інший вимір його оцінки. Ось один із характерних у цьому плані віршів:

*Гладінь полів, глибінь укосів
і сонця сніп над виднокраєм.
Ти повертаєшся у Косів,
а я в кафе смакую чаєм,
автобус вирушив на Косів
і душу рве мені одчасем.*

*Гліто бабине сріблесті
кладає нитки на віття тисів,
уже колеса тонуть в листі,
немов брунатні шуби лисів,
уже колеса тонуть в листі,
немов брунатні шуби лисів.*

*Коли із серця зніме втому
гарячий шелест листопаду,-
розтане в чаєві автобус,
як біла плитка рафінаду,
розтане в чашиєчці автобус,
гіркий на щастя і принаду.
(«Гладінь полів, глибінь укосів...»)*

Автобус, «вмонтований» оповідачем у чашечку з чаєм, - це і є плід художнього вимислу, бо завдання митця - не копіювати дійсності, а мовити про те, що може статися і на основі узагальнення фактів яскраво і глибоко розкривати закономірності життя, в даному випадку бентежно і переконливо зізнаватися, що все його життя облуптане павутиною доріг і ці «мандрівки» драматизують його бажання бути з коханою разом. Тут вже нема підстав говорити про змалювання дійсності, радше йдеться про видіння, переживання, ніби в сні, «чудесної» події і можна посилатися на подібний досвід Гете, Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, Юрія Клена тощо.

Подібні «чудесні», сюрреалістичні візії ми помічали і в його попередніх книгах. Ось вірш «А день, мов згорток манускрипту» із збірки «Зблизька і на відстані» (1999):

*А день, мов згорток манускрипту,
ще снить пустелей килимами.
Бичачі голови Єгипту
стоять в дозорі коло мами.*

*І їх отут ціла алея,
струнких, могутніх, бронзолобих,
і шия в кожного, як рея, -
ціну від гордоців заломши!*

*І м'яко цідаються з фронтонів
піски зими, як тихі зорі.
Бики з очима фараонів
стоять в безсмертному дозорі.*

Змодельована картина пробуджує в уяві читача звичайний трудовий будень колгоспної ферми, на якій багато років підряд не покладаючи рук працює мама поета, доглядаючи тварин. Але цей мотив праці, дбайливого ставлення трудівниці до тварин поет передає не «в лоб», а опосередковано, через «чудесний» елемент - ремінісценцію з історії Давнього Єгипту. Відомо, що біля знаменитих єгипетських пірамід археологи віднайшли присипану піском алею золотих биків, високомистецьких витворів єгипетських скульпторів. Предмет священної тварини Єгипту, незалежно, чи він відлитий

у золоті, чи виплеканий руками простої трудівниці, для автора стає мірилом справжньої вартості людини. Прирівнювання важкої фізичної праці матері до художньої творчості древніх майстрів наводить читача на думку, що обидва ці види праці однаково потрібні людям, жоден із них не можна абсолютизувати, вони взаємодоповнюють один одного, є окрасою людини, хоча над творінням єгиптян досі висить непереборний фатум - владна постава фараона.

Безумовно, поезія подібного плану («Я голий стояв і здирав з себе землю...», «Йди і після себе залишай...», «Вїжджає трамвай у колосся дощів...», «Я під землею, під землею...», «Очам, що запалились від безсоння...» та ін.) складна, багатопланова, інтелектуально насичена, вона вимагає певної підготовки читача, його вільного поорієнтування в духовних здобутках цивілізації, обізнаності з філософією, мистецтвом, історією, природознавством. Але хіба нинішній день не висуває подібної вимоги до кожної бодай середньоерудованої людини? Хіба на масштаби мислення нинішніх людей не наклали свого відбитку мистецтво, культура, наука, які розвиваються дедалі бурхливіше, проникають у суспільну свідомість дедалі інтенсивніше? Хіба поезія Гійома Аполлінера, Жака Превра, Гільвіка, Рене Шара, Вігезелава Незвала, Костянтинна Бібла, Лацо Новомеського, Володимира Маяковського, Велемира Хлебникова, Василя Каменського, Алеся Резанова, яку охоче перекладає наш автор і переклади якої вміщені у збірці «На київському столі» (Гійома Аполлінера - у книзі «Зблизька і на відстані». - **Авт.**) не ввібрала у свої фібри найбільших відкриттів ХХ століття? Хіба вона така проста? Так звана складність сучасної поезії є не чим іншим, як продуктом доволі складного й суперечливого часу, в якому живемо; він виступає її іманентною ознакою.

Поезія О.Астаф'єва базована на життєвому досвіді автора, та вона ніяк не тотожна його біографічній особистості, хоча ряд поезій - «Графа анкети», «Дощі смерек», «Очам, що запалились від безсоння», «З тих днів, де час свої змикає лави», «Картина дитинства», «Сузір'я Лева йшло дайсь угору» та ін., змальовують нелегкі життєві шляхи автора і поневіряння його покоління. Глибокі естетичні переживання - основа цих творів - свідчать про те, що на важких життєвих роздоріжжях поет не похитнувся духом, не завагався, не схибив.

Ліричне «я» (суб'єкт) більшості віршів поета - вдала модель, яка передає істотні риси внутрішнього світу молодій людині, що жила в складну й суперечливу епоху, розкриває драматичне минуле. І самого автора: його родину в 1944 році депортували з Польщі на Тернопільщину, невдовзі за «колоскову справу» маму поета на вісім років заслани в сталінські табори і сам він народився у концтаборі, на Сахаліні (див.: статтю В.Кузьменка «Вино творчості» Олександра Астаф'єва, вміщену у журналі «Вітчизна», №№7-8 за 2002 рік). І всього його покоління - в одному з інтерв'ю він каже: «Адже не один я такий, що опинився поза землею батьків. Чимало моїх ровесників (чи майже ровесників) теж народилися на чужих теренах і досі переживають почуття соціальної незахищеності, етнічного дисконфриту, розірваності життя. Скажімо, В'ячеслав Брюховецький народився в Орджонікідзе (Південна Осетія), Марія Габлевич - у м. Вольську Саратовської області, Василь Герасим'юк у Караганді, Олег Гончаренко - у Теміртау Карагандинського краю, Надія Кир'ян - у м.Іваново, Володимир Кобзар - у с.Восток (Башкирія), Василь Куйбіда - у м.Інта (Комі АРСР), Леонід Курохта - у м.Уфі, Софія Майданська - у м.Амазонка Свердловської обл. і т.д. «Розірваним» можна назвати ціле моє покоління, котре через відомі соціально-історичні причини стало «мігрантним», відчуженим від землі батьків, проте не асимілювалося, не втратило почуття Батьківщини й ідентифікує себе з українством як титульним етносом» (див. інтерв'ю Г.Александрової «Трилисник: автор, батьківщина, чужина» у газеті «Українська мова і література», ч. 33 за 2002 рік).

Екзистенціалістські настрої відчуження особистості, уярмлення її колективними формами життя, примусовими стандартами, розлад між людиною і світом лягли в основу циклів «Без назви», «Із книги доріг», «Дерев'яні чоловічки», «Треба жити далі», «Піджак».

Одна з головних проблем збірки «На київському столі» - доля митця і мистецтва у суспільстві. Нею і раніше переймався автор. Так, у циклі «Заручини» (книга «Зблизька і на відстані») виведено алегоричний образ Статуї, до якої апелює оповідач:

*Як ти мене носила на руках,
моя кохана, то печальним зором*

*півтіні, котрі гралися в мовчанку,
я зустрівач, щоб з ними попрощатись.*

*Неначе мертвий наспів з того світу
вони плескались в мармуровій чаші,
коли брела, чалапала по бруку
душа твоєї статуї безмовна.*

*З минулого вони мене гукали,
що аж вода кололася у чаші,
аж сміх страшний котив на камінь брижі,
а я сидів у тебе на руках!*

*Сидів я, захлинаючись любов'ю,
на блюдечку твоїх коханих рук.
Воно пліло у сизе надвечір'я,
як п'єдестал, як місце для нікого.*

Статуя - скульптура, яка стоїть у Львові, «на площі Ринок, у фонтані» і втілює собою мистецьку традицію; вона ж - і кохана, з якою поет хоче відсвяткувати «заручини», щоб згодом «завести сім'ю, наче Омелько».

У збірці мистецька тема звучить у віршах «Пісні, пісні, пронизані громами...», «Іди і після себе залишай...», «Нивки. Портрет Романа Андріяшика на тлі комунальної кухні», «Василь Стефаник», «Дерев'яні чоловічки», «Дискобол», «Є вулиці, з усіх найкрасивіші...», більшість творів із циклу «Піджак» тощо. Словом, у своїх кращих виявах це - сучасна метафорична поезія, багата на широкі образні узагальнення, ремінісценції з ділянок філософії, релігії, літератури, наснажена особливим ліризмом.

Лейтмотивом через усі твори проходить ідея вартості людини, її свободи, віри в своє призначення, ця людина своїм розумом і руками вміє підкорити природу, незалежно, чи це донецький шахтар, що добровільно йде в раби до фараона, ім'я якому - Шахта (поема «Фараон»), чи це метробудівець, завдячуючи якому «народ внесе на плечах цегляне сонце вглиб ствола» («Метро»), чи футболіст, якому «м'яч, забитий головою», «відлунням озивається у нирці» («Футбольне поле в мить розгартяшу...»), чи дід-тесляр, який усе «життя робив колеса, пішов туди, куди й вони» («Похорон діда»).

Якимось пронизливим і притлумленим болем відгукуються в серці пейзажні вірші поета, переднім планом яких проходять екологічна загроза людському життю («Думає дерево думу зелену...»), «Зростає у шаленій небезпеці...»), «По цих снігах, які прийшли сьогодні...», «Багато можна ще чого сказати...»), «Я виходжу у ніч, де ідея витає...»), «Білі пні - п'єдестали печалі» та ін.). Посилюють ліризм книги пейзажі: «Алея у зеленому костюмі...»), «Зима - курець, скурила сигарети...»), «На блюді білої зими...»), «Несе мені зима снігів тарелі...»), «Кладовище листя під ногами...»), «Прощавай, прощавай! У порошу доріг...»), «Мороз. Порожній вечір. Зустріч в сквері», «З книги саду вітер вириває...»), «З вікна видніють зелені кедри...»). Вони наснажені мотивами невмирущості краси довкілля і відчуття минулості життя, виховуватимуть у читачів любов до рідної природи і до Вітчизни, навчатимуть бачити і відчувати прекрасне.

Радує і викликає смуток інтимна лірика поета. Вона ніби оголює душу автора, добуваючи з неї скарби найпотаємніших почуттів, найсокровенніше, те, що зумовило переживання. Тут справді чимало віртуозно відграничених мініатюр:

*Учора, вечором зеленим,
сидів я біля тебе кленом,
і чув, як гладила руками
моє ти серце під листками,
і чув я, як торкнули скроні
твої сполохані долоні,
і ця страшна листоподібність
в мені ще раз збудила здібність
піти з тобою в одній парі
туди, де ждуть нас діти карі.*

Або:

*Я листа написав на папері дороги,
законвертив дорогу, - єдиній тобі!
Трохи почерк нерівний, збиваючи ноги,
знав думки безконечні, рядки голубі.
...Може буде омана чи поспіх у рухах,
та проступлять крізь лист, посивілий, мов сніг,
риси юної жінки, простерті на бруках,
закарбовані в плоть кам'янистих доріг.*

Бачимо, що в цьому вірші поет прагне до багатопланової подачі картини кохання, сміливого подолання художнього простору за рахунок «накладання» образу коханої на весь свій життєвий поступ, явлений обрисом безконечної дороги. У такому ключі написані більшість поезій із циклів «Марія», «Сувої тиші», «Соснові двері». Ряд віршів подає цікавий синтез пейзажно-інтимної лірики, сплав незабутніх картин природи з почуттями, переживаннями закоханої людини: «Тебе зі мною не було...», «Перегорнув усі твої жалі...», «Було б тебе не знати взагалі...», «Така твоя долоня ніжна...», «Жалкую я, що не вода...», «Глибокий сніг твоєї простині...», «Тебе любити, бути, з нею...» та інші.

В одному із віршів, що увійшли до книги «Зблизька і на відстані» поет зізнався:

*Життя речей - і те таке коротке,
і б'є мені смертельним босм ворог,
і падає, бо скараний на горло
мотивами фатальної сирени.
Життя речей - і те таке коротке.
На тій воді, яка нас всіх відносить,
не лишилось нічого, крім відлуння
любви, що обернеться в ніщо.*

Сила цієї любові, що завтра «обернеться в ніщо», майстерно закріплена в образному слові, примушує читача хвилюватися за долю героя, перейматися його мріями і настроями. Це помітно і в циклі «Пісні без партитури», основу якого склали тексти пісень, і в поемах («Мертва голова», «Фараон», «Палата», «Коли вже надто пізно»), і в перекладах з французької (Жак Преввер, Гіль вік, Рене Шар), чеської (Вітєслав Незвал, Костянтин Бібл), словацької (Лацо Новомеський), польської (Адам Міцкевич), російської (Володимир Маяковський, Велемир Хлебников, Василь Каменський), білоруської (Алесь Рязанов).

Отже, збірка віршів, поем і перекладів Олександра Астаф'єва «На київському столі» свідчить про непересічний почерк автора, дедалі зростаючі масштаби його ідейно-художнього мислення, глибше проникнення в життя. Вона позначена цікавими новаторськими пошуками, прагненням виробити й удосконалити свою поетику - інтенсивної мислительної рефлексії, інтелектуальної лірики, якій притаманні філософська заглибленість, складна метафоричність, міфологічний підтекст, інтертекстуальність.

Віктор Довбня

●

ПРАВДА - ІСТИНА - ГАДКА У ФІЛОСОФІІ М. МАРКОВА

(Рецензія на книгу С. Машенка

«Філософський світ Миколи Маркова». - Чернігів: ЦНТЕІ, 2006. - 68 с.)

Чернігівський любомудр Станіслав Машенко (уродженець мальовничого містечка на Десні - Сосниці, вихованець історико-філософського факультету Київського державного університету ім. Тараса Шевченка) послідовно демонструє українській філософській спільноті спалахи світоглядної й людинознавчої рефлексії. Упродовж останніх 5 років із-під його пера виходять чотири книги: «Основні проблеми в історії української філософії» (2002), «Українські мислителі XVII-XVIII століть на Чернігово-

Сіверщині» (2003), «Філософські обрії Олександра Довженка» (2004), «Філософський світ Миколи Маркова» (2006). Сьогодні С. Машенко - знаний в Україні мислитель, автор більш ніж 70 наукових та навчально-методичних праць, кандидат філософських наук, доцент Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Але варто звернути увагу, що розрив між його першою книгою «Віруючий у баптистській громаді», опублікованою в 1990 році, й наступною становить 12 років.

Тут цілком закономірно постає питання: що ж, чи точніше, хто спонукав С. Машенка - людину, як на мене, вже поважного віку, до поновлення творчих інтенцій? Як зізнається сам Станіслав Трифонович, не без впливу спілкування з набагато молодшим (так, молодшим) за нього Володимиром Ісаковичем Шевченком. Саме В. Шевченко в умовах світоглядної невизначеності на початку дев'яностих років минулого століття, коли значна частина філософів опинилася на роздоріжжі, продемонстрував відданість українській філософській традиції й спонукав С. Машенка до подальших творчих інтенцій. Завдяки організаторським здібностям й інтелектуальній спроможності, на жаль, уже покійного, В. Шевченка в Чернігові й постала філософсько-антропологічна школа, яка розпочала дослідження філософської думки Чернігово-Сіверщини. Станіслав Трифонович - найстарший її представник.

Таким чином, у центрі уваги С. Т. Машенка опинилася творча спадщина неординарного мислителя і педагога Миколи Петровича Маркова (1834-1895), який упродовж 10 років (1883-1892) обіймав посаду ректора Чернігівської духовної семінарії й залишив помітний слід в історії цього навчального закладу, є автором ряду філософських і філософсько-педагогічних праць.

У проблемному полі правда - істина - гадка і часів М. Маркова, і нашої доби постає зовсім не риторичне питання: «Що є істина?». Як відомо, Ісус Христос свідомо не відповів на нього, запропонувавши перевести в площину: «Хто є істина?». Свій варіант розв'язання цієї споконвічної проблеми висунув і М. Марков, до дослідження творчості якого звернувся С. Машенко.

Структурно студія С. Машенка складається з чотирьох розділів, кожен із них присвячено певному сегменту філософської концепції мислителя. У вступній частині «Замість передмови» автор подає життєвий і творчий шлях М. Маркова. Завершується дослідження «Післямовою» та списком використаних джерел і літератури.

Увагу привертає масштабність пропонованого С. Машенком аналізу, спроба всебічно охопити філософський світ М. Маркова, показати нетривіальні, а подекуди й оригінальні аспекти його позиції щодо основної філософської проблематики. Тому цілком закономірно, що перший розділ дослідження, який має назву «Предмет філософії», висвітлює методолого-методичні питання. Автор наголошує на тому, що головна книга М. Маркова «Обзор философских учений» базується на методології так званого «історичного напрямлення». Відповідно до цього методологічного напрямку критерієм наукового вирішення теоретико-світоглядних проблем вважався історико-філософський контекст, до якого вони вводилися тим чи іншим дослідником. Даний метод філософування й використовувався М. Марковим для визначення предмета філософії.

Важливе місце в книзі займає аналіз підходів М. Маркова до предметного поля філософії. Як показує автор розвідки, М. Марков, спираючись на вчення А. Шопенгауера та Е. Гартмана, робить значний крок до розуміння предмета філософії в онтологічному аспекті. «Истинно-сущее - предмет философии» до такого висновку М. Марков приходять у своєму «Обзоре...»¹.

На перший погляд здається, що авторові можна було б обмежитися загальними контурами розуміння М. Марковим методологічної функції філософії відносно конкретних наук. Проте С. Машенко показує, як філософські ідеї М. Маркова стають концептуальними засадами освіти та виховання. Задля цього він зупиняється на двох монографіях М. Маркова, написаних у чернігівський період його життя: «Педагог древнего классического мира - философ Сократ» і «Педагог нового христианского мира - славянин Амос Коменский». У цьому контексті особливий інтерес становить зроблений автором аналіз творчості Сократа, «з голови до ніг» філософа-педагога (за В. Шекспіром), та чеського гуманіста XVII століття Яна Амоса Коменського. І, як ми переконаємося в ході ознайомлення з книгою, а також безпосереднього спілкування з автором рецензованого видання, він має намір продовжити дослідження проблем освіти, до вирішення яких М. Марков звертається у вказаних вище монографіях.

Наприкінці кожного розділу С. Машенко подає коротке (один, два або три абзаци) резюме,

¹ Тут і далі всі посилання на рецензоване видання.

яке включає головні визначення та ідеї викладеної теми. Так, підсумовуючи погляди М.Маркова щодо визначення предмета філософії, автор відзначає, що вчений значно відходить від розуміння його професорами Російської імперії другої половини XIX століття. М. Марков, з точки зору С. Машенка, віддаючи належне процесу гносеологізації філософії, який притаманний мисленню XIX століття, починає схилитися на позиції посткласицизму, що народжується. У цьому плані важливого методологічного значення набуває його положення про те, що неможливо обмежити предмет філософії лише теорією пізнання, а необхідно включати до нього світобуттєві проблеми, розв'язуючи їх у руслі досягнень новітньої науки.

У другому розділі «Гносеологія» проаналізовано пізнавальну концепцію М. Маркова. При цьому автор зазначає, що філософ виходив із поширеного тоді постулату, що «вопрос об источниках и границах нашего знания есть первый и основной вопрос философии как науки, и потому он издавна служил предметом самых настоячивых философских исследований, которые образовали различные философские направления». Цікавим методологічним прийомом С. Машенка слід назвати запропонований ним спосіб ознайомлення із природою пізнавального процесу. На суто структурному рівні побудови його книжки це знаходить свій вияв у досить детальному екскурсі в глибини історико-філософських роздумів М. Маркова над гносеологічними проблемами. Проте він не просто повідомляє читачеві наслідки різноманітного розв'язання пізнавальних проблем в окремих філософських напрямках і течіях, а показує найпоширеніші вчення. Цей методологічний прийом дає змогу С. Машенку висновувати, що, незважаючи на власні переконання, начала пізнавального процесу М. Маркова «безпосередньо впливають із учення Шотландської школи Т. Ріда XVII ст., вони дуже подібні й до засад реалістичної філософської думки, що тримались у часи навчання Миколи Петровича в Київській духовній академії».

Третій розділ рецензованого видання присвячено текстуральному аналізу поглядів М. Маркова щодо онтологічних проблем. У ньому підкреслюється, що мислитель, віддаючи належне представникам різних онтологічних напрямків і течій, показує їх односторонність, яка призводить до багатьох суттєвих хибних світоглядних висновків. У зв'язку з цим заслуговує на увагу думка С. Машенка про те, що М. Марков, спираючись на деякі західноєвропейські школи та слідує традиціям і новітнім надбанням як української, так і російської філософії, шукає вихід у синтезі кращих філософських онтологічних надбань минулого. Базою для такого єднання, з точки зору М. Маркова, є філософський реалізм за умови його чіткої опори на філософію теїзму. «Теїзм для М. Маркова, - пише С. Машенко, - це не окраска його філософського вчення, а глибоке внутрішнє переконання, яке він намагається філософськи обґрунтувати, поставити у центр вирішення метафізичних проблем».

Окремо С. Машенко наголошує на початках розуміння М. Марковим буття людини, що є значним кроком у становленні антропологічної екзистенціалістської концепції. Оскільки окремого людинознавчого розділу в «Обзорі...» немає, остільки автор переходить у наступному четвертому розділі до розгляду етичних переконань філософа. Тут С. Машенко насамперед підкреслює, що М. Маркову притаманні початки екзистенціальності в розумінні людини. Загалом етичні переконання М. Маркова, як аргументовано це доводить С. Машенко, спираються на християнські Божі заповіді як ідеальні загальнолюдські норми і принципи моральності.

Певне зауваження стосується четвертого розділу, в якому аналіз етичної концепції М. Маркова можна було б довести до сучасних варіантів етичних концепцій. Це дало б можливість об'єднати в один смисловий блок те, що досліджене в четвертому розділі, а також ті висновки, які ми знаходимо в «Післямові».

Можна говорити про ті моменти книги, які вимагають подальшого опрацювання, можна помічати окремі, на наш погляд, прогалини, а може, й певні спірні міркування автора. Та це не головне, тому залишимо їх на розсуд вдумливого читача, пам'ятаючи, що «людському знанню є певна межа». Головне, на наш погляд, полягає в іншому, а саме в тому, що автору вдалося показати М. Маркова мислителем широкої ерудиції, неординарним і часом тонким метафізиком, логіком і психологом.

Тепер «про головне». Прочитання книги С. Машенка ще раз привертає увагу до цілком очевидного факту, наведеного в передмові: широта й глибина філософського матеріалу, що читався семінаристам у другій половині XIX століття, не йде ні в яке порівняння з тими короткими курсами філософії, що викладаються нині в більшості негуманітарних вищих навчальних закладів України. Можна лише погодитися з міркуванням С. Машенка про те, що ми ще не до кінця зрозуміли важливість прищеплення спеціалістам із вищою

освітою любові до мудрості. Вочевидь, мова не йде про якомога більший обсяг засвоєння студентом філософських знань, а про його становлення як людини, здатної до зустрічі зі світом, спілкування з іншими людьми, що потребує і серця, і розуму, й уміння, і натхнення та відповідного способу мислення. Філософування неможливо раз і назавжди опанувати, але вчитися мудрості можна і потрібно, поки ми живемо.

Підбиваючи загальні підсумки нашого огляду розділів рецензованої книги, відзначимо, що автор досить різнобічно репрезентував предметне поле філософії, теорію пізнання, онтологічний та етичний світ непересічного мислителя XIX століття.

Отже, С. Машенко зумів побачити філософський світ М. Маркова по-своєму. Такий феноменологічно-екзистенціальний висновок напрошується з його аналізу архітектоники марковського світосприйняття. Фактично це робить кожен справжній філософ.

Безперечно, автор проробив важливу й вельми корисну нашої філософській, педагогічній, історичній, загалом науковій громадськості аналітичну працю. Книга С. Машенка заповнила одну з численних лакун в історії філософії Чернігово-Сіверщини, ввела до наукового обігу малодосліджені джерела та порушила низку проблем, що не отримали належного висвітлення й оцінки в працях українських філософів. Тож насамкінець нам залишається лише побажати Станіславу Трифоновичу вдумливого читача й висловити надію, що чернігівський мислитель порадує нас ще не раз своїми дослідженнями.

Сергій Дзюба

НЕБО, ЯКОГО МИ НЕ ЗНАЛИ

Василь Слапчук. Клітка для неба: повісті. - К.: Факт, 2006.

«Людина повинна відповідати за те, що вона живе у цьому дивному світі... Адже... це справді дивний світ», - зауважив Карлос Кастанеда у своїй «Подорожі до Ікстлану». Василь Слапчук написав ще одну хорошу книжку, витворивши власні, справді неповторні, світи - невловимі, наче буддійський дзен, неможливо парадоксальні (чого тільки вартий його кенгуру завбільшки з цвіркуна!), сповнені соковитої, «фірмової» Василюєвої іронії («Коли Ця кличе їсти - треба йти їсти. Коли Ця посилає вмирати - треба йти вмирати. Вона Берегиня. Вона, як Мати-Вітчизна, із мечем») та надзвичайної людяності (особливо зворушили малюки на курорті, шибеник із «Хутора дитинства» і письменник-філософ-пристрасний коханець Ого зі своїм пегасом Боневуром).

Власне, небо буває різне, але такого ми ще не бачили. Бо це - небо в оці коня і в жодну клітку його не замкнеш, як би декому не хотілося. Люди та коні тут літають - навіть краще за птахів, та ще й шалено любляться під час таких мандрів у високості: «Колись Ого у Милорада Павича читав... про парочку, яка кохалася на спині у буйвола (чи може бика, - здається, він був білим, що могло символізувати чистоту стосунків закоханих), їм навіть не треба було рухатися, буйвіл, пересуваючись, підгицував так, що робив усю роботу за них. Безпечним сексом цю затію не назвеш, однак, буйвіл усе-таки по землі ступає, і падати з нього не так небезпечно, як із пегаса, який ширяє високо в небі. А парашутами Ого не запасся.

- А ми не попадаємо додолу? - засумнівався Ого в успішності цього задуму.

- Не переживай, я пройшла спецпідготовку, - заспокоїла його муза.

«Ти то пройшла, - подумав Ого, - а я то ні».

- Це була теорія чи практика? - ревниво запитав він.

- Звісно, теорія. А коли практика, то тільки на макетах».

Як то кажуть, всі написані раніше трактати з інтимних любовощів, відпочивають. Бо Ого зі своєю Галеєю потім щодня витворяли у вечірньому небі таке, що жодним коханцям не снилося...

Взагалі, у новій Василюєвій книжці маємо три повісті: «Клітку для неба», «Глобус України» та «Кенгуру завбільшки з цвіркуна». Мені найбільше сподобалася «Клітка...». Слапчуківий «Хутір...» (один із розділів цієї повісті) - просто шедевр! Переконаний: якби наші дитячі письменники навчилися так писати для дітей, як це робить Василь у своїх дорослих книжках, юних читачів в Україні побільшало б у десятки разів:

«Оленки я здалеку не впізнав. Видалася мені мініатюрною дорослою жінкою. Без сподіваного мною білого банта. Замість світленького дитячого платтячка, як мені уявлялося, на ній - розкішна, голуба, блискуча, із порізом на все стегно, сукня. Завершували образ наклеяні помадою губи та підмальовані синім очі.

- А я думав, ти будеш із бантом.
 - Банти тепер не модні, - відповідає дівчинка.
 - А що ж тепер у дівчаток модне?
 Оленка стенає оголеним плечиком.
 - Зачіски дорослих жінок.
 - Тебе мама розшукує, переживає, що ти запізнишся на конкурс.
 Дівчинка зиркає на мініатюрний годинничок на зап'ястку.
 - Встигну, - каже вона. - Було б гірше, якби я дерева не знайшла.
 - Якого дерева?
 Оленка вагається, зиркає на мене, питаючись, чи можна такому довіряти. Здається, я їй симпатичний.
 - Тут є чарівне дерево. Якщо його обійняти й загадати бажання - воно обов'язково збудеться. Чесно. Дерево вже виконало три моїх бажання. Тільки його нелегко знайти, воно ходяче і кожен раз перебирається в інше місце.
 Слухаю її з усмішкою.
 - Ти покажеш мені це дерево?
 - Мені вже час, - каже дівчинка.
 За десяток кроків вона мене окликає. Озираюся.
 - Покажу, - гукає мініатюрна недосконала копія дорослої жінки. - Тільки перед самим від'їздом. Через три дні».

Власне, цитувати «Клітку для неба» можна безконечно і з насолодою - вся повість така! А ось Василевий «Глобус України» я б порадив прочитати всім письменникам (попри те, що, як відомо, більшість письменників, крім власних книжок, нічого не читає). Отримаєте море задоволення від чудового гумору! Тим більше, що, на відміну від цікавих, але досить жорстоких весесівів Кастанеди та Желязни, світ Слапчука - напрочуд добрий і зворушливий, до того ж напрочуд рідний. Василь вміє дотепно пожартувати і над собою, і над колегами-літераторами, більшість з яких нині поквапилися пересісти з пегасів на автівки та мотоцикли, дарма, що водять їх незграбно, адже мусять дотримуватися правил безпеки. Ще б пак! Машина - не пегас, котрий вільно шугає небом...

«Кенгуру завбільшки з цвіркуна» - посібник для неофітів сімейного життя. Як на мене, прочитавши таку відверту повість, молодята будуть цілком готовими до шлюбу - загартуються, мов сталь. Дружини знатимуть, як вишукано шпетити чоловіків, аби ті беззастережно виконували всі забаганки прекрасної статі. А чоловіки нарешті зрозуміють, що в кожній жінці існують, як мінімум, дві особи: дивовижно небесна та надто земна. Головне - не переплутати...

«Я родом з місць, які не позначені на мапах», - писав у «Спаленому деннику» Пантелеймон Тиможинський. Нові світи Василя Слапчука з'явилися, як зірки, - несподівано, яскраво і велично. Хтось назвав його українським Конфуцієм. Ну, що ви, шановні! Якби Конфуцію поталанило народитися в наш час, цей добродій був би щасливим називатись китайським Слапчуком...

Юлія Джугастрянська

ДО ОБШИРІВ ОРІЕНТУ

Матеріали до вивчення літератур Сходу: тексти, науково-критичні статті. Хрестоматія. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей / Упорядник Л.В. Грицик. - К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. - 689с.

Літературознавчі дослідження, що з'явилися в Україні останніми роками, засвідчили помітні зміни у сприйнятті Сходу. Інтерес нашої культури до обширів Орієнту - це, зрештою, інтерес до самих себе, до нашої культури. На тлі таких пошуків особливо актуальним є посібник «Матеріали до вивчення літератур Сходу». Видання, призначене для студентів та школярів, дає змогу молодій аудиторії ознайомитися не лише з текстами давніх літератур Сходу, але й із фрагментами праць провідних орієнталістів, у тому числі й харківської, львівської, київської шкіл. Привертає увагу й вдале поєднання наукових та художніх текстів - перші не переобтяжують сприймання других, натомість цікаві уривки давніх творів заохочують майбутніх дослідників до студіювання наукової думки з приводу.

Перший розділ книги присвячений літературі давнього Єгипту і Дворіччя. Тут розміщено «Тексти пірамід» (фрагменти), ліричні пісні Давнього Єгипту в перекладі Лесі Українки,

переспівах Б.Стельмаха, Гімн Ахнатона в перекладі Ірини Дибко. Крім більш-менш відомого «Епосу про Гільгамеша», розділ містить також вавилонські молитви та заклинання у перекладі І. Франка. Особливо цікава його частина - стаття І. Дьяконова, присвячена давньоєврейській літературі. Вона служить своєрідним введением у культурний контекст наведених далі творів - уривків із Біблії (пер. Ів.Хоменка). Знайомство з історією іудеїв та ізраїльтян, хитросплетіннями їх взаємозумовлених традицій поглиблює сприйняття створених ними пам'яток і просто розширює щоденний кругозір.

Розділ другий «Давньоіндійська література» відкриває «Короткий нарис історії староіндійського (санскритського) письменства» І. Франка. Після уривків «Вед» укладач чергує наукові студії провідних орієталістів XIX -XX століть із окремими дівньоіндійськими текстами. До вагомих плюсів посібника варто також зарахувати наведені у розділі фрагменти маловідомої, на жаль, праці І. Нечуя-Левицького «Світогляд українського народу: ескіз української міфології».

Загалом же у посібнику наведено не тільки праці та уривки монографій визнаних авторитетів, таких як А. Кримський, О. Білецький, І. Франко, але й належну увагу приділено сучасним ученим - на сторінках «Матеріалів...» наведено праці С. Наливайка, І. Чирка, написані саме для цього видання.

Гідно представлений розділ «Буддійська література», в якому, крім звичних для студентсько-учнівського загалу «Джатаки» та «Панчатантри», з коментарями І.Франка та О.Білецького, подано вибрані афоризми «Тіруккуралу», уривки чотиривіршів Бгартріхарі. Подана для ознайомлення також світська література зазначеного періоду - «Шякунталя» та «Океан сказань».

Справжньою окрасою книги виглядає частина, присвячена літературі Ірану та Середньої Азії - насамперед завдяки майстерно підібраним зразкам поезії. Перлини творчості Сааді, Джалаледдіна Румійського, Рудакі містять відповідь на одвічні питання, що бентежать молодь, і тим самим заохочують її інтерес до вивчення літератури давнього Сходу. Особливу увагу науковців неодмінно приверне «Коментар до «Каліли та Діми» А. Кримського, взятий із його приміток до перекладу книги: Клоустон В.А. Народні казки та вигадки і їх мандрівки та переміни, яку Кримський переклав із англійської. Переклад вийшов у Львові 1986 року, примітки ж досі не розглядалися як самостійне дослідження, хоча, безумовно, варті окремого прочитання.

Арабська література представлена текстами Корану, казок «1000 й 1 ночі» та поезіями Аль-Махульхія, Тааббата Шаррана, Імруулькайса, Тарафи, Аль Харіса Хілліза, Антари, Абід Ібн Аль-Абраса, Ас-Самавала, Абу Нуваса у перекладах та переспівах О.Астаф'єва, В.Левицького. Масив давньої літератури Закавказзя представлений фрагментами поеми Нізамі «Лейла і Меджнун» в перекладі Л.Первомайського, Г.Нарекаці «Книга трагедії» (пер.М.Нестерчука), Ш.Руставелі «Витязь у тигровій шкурі» (М.Бажан). Тут же вміщено переклад фрагментів роману Мосе Хонелі «Аміран Дареджаніані», здійснений для цього видання О. Мушкудіані.

Візантійську літературу репрезентують однойменна стаття О.Пономаріва і Т.Чернишової, дослідження Й.Сліпого «Візантизм як форма культури» (фрагменти), із текстів представлено «Синесій» (пер. Юлії Джуґастрянської), «Варлаам і Йоасаф» (А.Ткаченко), «Книга філософа Синтипи» (О.Калашник), «Звірі хотіли згоди дійти» (О.Пономарів).

Література давнього Китаю знайомить читача з творчістю найяскравіших представників - «Книга пісень», поетів Цюй Юаня, Цао Цао, Цао Пі, Цао Чжи, Юефу Південних династій, Ду Фу у перекладі Я.Шекери, Лі Бо (Л.Первомайський), Ван Вей (Г.Турков). Вступна стаття І. Чирка, написана для даного посібника, знайомить читача з атмосферою світу давнього Китаю, його культурою та світоглядними уявленнями.

І, зрештою, заключний розділ книги присвячений давній літературі Японії базується на публікаціях та виданнях перекладів українською. Тут вміщено тексти з антологій «Манйосю» (пер.Г.Туркова), «Кокін-сю», «Кокін-Вака-сю», «Сінкокін-Вака-сю» (І.Бондаренко), «Сто поетів - сто пісень» (І.Шанковський). Завдяки «Матеріалам...» читач може не тільки познайомитися з літературою Японського Середньовіччя, але й дізнатися, завдяки українським транслітам, як звучали поезії в оригіналі, відчуті автентичну ритмомелодіку, зіставити її з перекладом.

Загалом попри те, що посібник «Матеріали до вивчення літератур Сходу» адресований тим, хто вивчає східну літературу у вузі чи школі, він буде цікавим і корисним також і для науковців, і для тих, хто цікавиться культурою Сходу.

Вступну статтю «Схід як поле для думки» написала і складала ґрунтовні примітки до цього видання відомий перекладач, доктор філологічних наук, професор Л.В.Грицик.

